

УДК 377.35.03

ОЛЕНА КРИВОЛАП

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ ЗА СИСТЕМОЮ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи за системою розвивального навчання та розвитку творчого потенціалу молодших школярів. У статті здійснено спробу розкрити сутність поняття «розвивальне навчання». Висвітлено педагогічні, психологічні погляди на проблему; визначено умови створення освітнього середовища для розвивального навчання та всебічного розвитку учнів. Підкреслено роль розвивального навчання, самоосвіти майбутнього вчителя, творчої взаємодії викладача та студента, використання сучасних методів і прийомів організації навчального процесу.

***Ключові слова:** діяльнісний підхід, майбутній учитель, молодші школярі, освітнє середовище, особистість, педагог, професійна підготовка, розвивальне навчання, розвиток, самоосвіта, творчий потенціал, формування*

Реалії сьогодення та зміни в системі освіти, суттєві трансформації в політичній, соціальній, духовній, економічній сферах життєдіяльності вимагають від особистості швидких та конструктивних дій з особистісного і професійного зростання.

Серед основних шляхів відродження національної системи навчання, зазначених у Державній програмі «Освіта», пріоритетними є: постійне духовне самовдосконалення, творча самореалізація, задоволення інтелектуально-культурних потреб особистості, підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, формування здатності вчителів динамічно реагувати на запити громадського життя й виклики часу, забезпечення оволодіння ними передовими освітніми технологіями, які сприяють всебічному розвитку особистості школяра.

Проблеми сучасності відображаються у системі навчання, що дуже впливає на розвиток студента, особливо в момент його професійного становлення. Потреба держави у високоосвічених творчих особистостях, здатних працювати й діяти в нестандартних ситуаціях зумовлюють необхідність підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку творчого потенціалу молодших школярів за системою розвивального навчання. Важливим у цьому контексті є впровадження та постійне використання діяльнісного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів.

Метою статті є розкриття сутності понять «розвивальне навчання», висвітлення педагогічних, психологічних поглядів на проблему, визначення умов створення освітнього середовища для розвивального навчання та всебічного розвитку учнів.

Формування особистості майбутнього вчителя, здатного реалізувати вище зазначені шляхи відродження освіти, формування творчої особистості учня, вчителя, здатного до самокритики, самоаналізу, самоконтролю – є першочерговим завданням сучасної педагогічної освіти.

Проблема становлення творчої особистості вчителя певною мірою висвітлюється в наукових дослідженнях філософів, психологів і педагогів. Велику увагу розробці цієї проблеми приділяли В. Андреев, Н. Бердяєв, В. Бухвалов, І. Геращенко, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, А. Маркова, Н. Нікандров, Я. Пономарьов, М. Потішить, С. Рубінштейн, Л. Рувинський, С. Сисоева та ін.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях сутності творчості значна увага приділяється вивченню педагогічних умов, шляхів, засобів формування творчої особистості (В. Андреев, О. Бодальов, Н. Кичук, М. Демінчук, Л. Лузіна, О. Мороз, В.Рибалко, О. Савченко та ін.) а також створенню методик виявлення і розвитку творчих якостей особистості, вивчення обдарованості (В. Моляко). Розробка педагогічних методів залучення студентів до творчої діяльності представлена в наукових розвідках С. Архангельського, Г. Батуриної, Д. Богоявленської, Л. Виготського, Т. Ільїної, Б. Маслової, А. Морозова, В. Сластьоніна та ін.

Основи теорії розвивального навчання були закладені Л. Виготським у 30-ті роки ХХ століття при розгляді ним питання про співвідношення навчання і розвитку. Проблеми розвитку та навчання з різних позицій прагнули вирішувати Ф. Фребель, А. Дистервег, К. Ушинський.

Система розвивального навчання – це найефективніший тип освітньої практики для молодших школярів, що спирається на діяльнісний підхід. Розвивальне навчання передбачає системні зміни в системі навчання, зміну мети, змісту, методів та засобів навчання, форм взаємодії вчителя та учнів, зміна умов та можливостей для творчої діяльності та самореалізації як вчителів так і учнів. На основі цього змінюється якість освітнього процесу, педагогічна діяльність стає більш ефективною [5].

Теорія розвивального навчання – це напрямок у теорії навчання і практиці освіти, який змістом, методами й формами організації орієнтується на розвиток фізичних, пізнавальних і моральних здібностей учнів шляхом використання їх потенційних можливостей та закономірностей цього розвитку. Термін «розвивальне навчання» був уведений В. Давидовим для позначення обмеженого кола явищ, але досить скоро це поняття увійшло в масову педагогічну практику.

Вітчизняна школа з часів Л. Виготського визнає розвивальне навчання як інноваційне, як перспективне. Численні дослідження і апробації в масовій практиці ідей розвиваючого навчання породили різні за метою науково-теоретичні підходи: у Л. Виготського – це засвоєння системи наукових понять, у В. Давидова- Д. Ельконіна – розвиток теоретичного мислення, у Л. Занкова – максимальна ефективність навчання, у В. Репкіна – формування суб'єкта навчальної діяльності. У численних дослідженнях проблем розвитку творчих здібностей та пізнавальної активності школярів у процесі навчання співвідноситься з ідеями розвивального навчання.

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи необхідно допомогти студентам усвідомити, що активне використання особистістю можливостей розвивального навчання забезпечує більш успішний вільний саморозвиток школярів. Учень, будучи одночасно продуктом і творцем свого освітнього середовища, отримує можливість для інтелектуального, морального, громадського і духовного розвитку. Одночасно з учнем саморозвиток та творче зростання здійснює і вчитель, оскільки постійно знаходиться у творчому пошуку.

Для творчого саморозвитку особистості необхідним є створення розвивального освітнього середовища – природного й соціального цілеспрямоване оточення з комплексом розвивальних впливів і умов. Перспективним є розгляд наданих середовищем, цілеспрямовано проєктованих можливостей для розвитку особистості [3].

Розвивальне навчання є синонімом особистісно-ціннісної освіти [6], його результатом повинні стати високі людські якості: висока освіченість, гідна поваги моральність, чесність, надійність, рішучість, здатність до лідерства і бажання творчо трудитися тощо.

Школи, які проектують і створюють розвивальне освітнє середовища, успішно заохочують творчість, оригінальність і нетерпимість до несправедливості й аморальності. Це навички не когнітивного характеру, які можуть допомогти людині швидше кинути виклик існуючій в суспільстві ієрархії цінностей, ніж прийняти їх. Вони є важливими результатами хорошої шкільної освіти, яке несе з собою великі блага суспільству [6].

Розвивальне навчання допомагає створити особистість здатну протистояти масовим думкам, змінам, залишатися індивідуальністю, відстоювати свої власні думки, бажання та погляди. Реалізація розвивального навчання висуває нові вимоги до педагогів: учителям необхідно розуміти, на які психологічні закономірності та особливості розвитку школярів вони спираються при проектуванні пізнавальної діяльності, при проектуванні виховної соціальної діяльності, при створенні авторських технологій освіти. А це передбачає наявність у вчителів відповідної технологічної грамотності та психолого-педагогічної компетентності.

З метою успішної підготовки майбутніх учителів до роботи за системою розвивального навчання студентам пропонується під час підготовки до навчального процесу в початковій школі передбачати:

- комплекс стимулів до різних видів діяльності, які розвивають учня;
- комплекс розвивальних видів діяльності – пізнавальної, соціально-значущої, особистісно-ціннісної;

- комплекс способів розвивальної міжособистісної взаємодії суб'єктів.

Засновники розвивального навчання вважали творчу діяльність найважливішою потребою розвитку особистості. Так, В. Давидов підкреслював необхідність формування «творчої волі», без якої особистість, навіть високообдарована, залишається нереалізованою.

У моделі суспільно орієнтованої освіти процес творчості пов'язаний з практикою повсякденного життя шкільної спільноти; з розвитком здібностей дитини брати участь у громадському житті класу, школи, міста, регіону; з діяльністю кожної дитини як члена соціального цілого, як громадянина країни. Орієнтуючись на модель школи з активною соціальною спрямованістю освіти, система розвивального навчання передбачає цілеспрямовану діяльність вчителя для соціалізації особистості [2].

Ідеї розвивального навчання як інноваційні розроблялися в наукових дослідженнях з різних практико-орієнтованих напрямках:

- компетентнісний підхід у розвивальному навчанні, що забезпечує формування різних компетенцій: інтелектуальних, соціальних, комунікативних, особистісних тощо;

- особистісно-орієнтоване розвивальне навчання, що передбачає розвиток кожного школяра, розвиток його індивідуальності, навичок самостійної організації навчальної діяльності, рефлексії, пізнавальної активності і творчості (В. Шадриков, І. Якиманська, В. Слободчиков. та ін.);

- проблемно - орієнтоване розвивальне навчання, що включає принципи розвивального навчання: високий рівень складності навчання, швидкий темп вивчення навчального матеріалу, усвідомлене проведення навчальних дій, максимальне включення в навчання емоційної сфери, провідну роль теоретичних знань (за концепцією Л. Занкова);

- варіативного розвивального навчання, що передбачає формування мотиваційно-сміислової сторони навчальної діяльності, становлення активної життєвої позиції, трансформацію присвоєного соціально-культурного досвіду в процес саморозвитку особистості (А. Асмолов, В. Рубцов, І. Абакумова та ін.);

- контекстний підхід у розвивальному навчанні вибудовує освітній процес в рамках культурного контексту, що враховує вплив світового освітнього простору, освітнього простору держави (стандарти, програми), освітнього простору засобів масової комунікації, освітнього простору школи, освітнього простору сім'ї (А. Вербицький).

- системно-діяльнісний підхід, що враховує основні психологічні закономірності процесу розвивального навчання, структуру навчальної діяльності та основні закономірності вікового

розвитку учнів (теоретичні концепції Л. Виготського, О. Леонтьєва, Д. Ельконіна, П. Гальперіна).

– системно-середовищний підхід, що передбачає глибоку індивідуалізацію і диференціацію комплексного, особистісно-ціннісного, освітнього процесу, побудованого на розвивальній технології взаємодії в системі «суб'єкт – суб'єктних» відносин вчителя та учня (В. Давидов, В. Лебедева, В. Панов, В. Ясвін, В. Орлов та ін.) [1].

Усі вищезазначені підходи передбачають високу ефективність освітніх результатів, як у навчанні, так і у вихованні учнів, передбачають пізнавальний та особистісний розвиток і можливість саморозвитку кожного школяра.

У початковій школі дитина здатна пройти шлях від формування окремих життєвих навичок до становлення функціональної грамотності (здібність застосовувати життєтворчі навички для успішної реалізації локальних життєвих цілей та розв'язання завдань).

У процесі професійної підготовки майбутнім учителям початкових класів необхідно виробити чітке розуміння того, що завданням сучасної школи є потреба, спираючись на закони розвитку дитини 6–10 років, створити умови для повноцінного цілісного розвитку особистості дитини та її само актуалізації, що передбачає реалізацію низки завдань:

– задоволення базових потреб дитини в активності, інформації, розвитку її індивідуальності;

– надання кожній дитині можливості самоствердження у найважливіших для неї сферах життєдіяльності, з максимальним розвитком її здібностей та можливостей;

– створення емоційно-ціннісного поля взаємостосунків у системах «учитель-учень», «учень-учень», «учні-учитель» тощо [4].

Особистісне зростання є невіддільним від морального розвитку, який також відбувається шляхом активної участі особистості у різних видах предметної та комунікативної діяльності через відповідну систему гуманістичних ціннісних орієнтацій (М. Іванчук).

Завданням учителя в процесі навчання стає заохочення активності учня, допомога йому в пізнанні самого себе, формування мотивації постійного самовдосконалення, саморозвитку, творчого піднесення та реалізації.

Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи повинна передбачати формування його активної педагогічної позиції, що допоможе педагогу професійно зростати і самовдосконалюватися, використовувати в учительській практиці різноманітні види діяльності, до яких потрібно залучати дитину і які сприятимуть формуванню особистості, як єдиного цілого. Активна діяльність – одна з основних умов формування компетентностей. Активність акумулює весь шлях розвитку особистості, концентрує увагу дітей на життєвих обставинах, стратегію виховання самостійного досвіду [4].

Студенти повинні самі бути творчо активними, щоб потім виховувати творчих учнів, так організувати виховний процес, щоб вихователь керував діяльністю вихованця, організовуючи його активне самовиховання шляхом здійснення самостійних і відповідальних вчинків (С. Рубінштейн).

Формування особистості дитини з позиції діяльнісного підходу акцентує увагу на процесі засвоєння нових соціальних ролей, формами практичного втілення яких є шефство, виконання обов'язків у групах, ведення частини уроку, робота в групі активу, допомога шкільним технічним працівникам тощо.

Уроки в системі розвивального навчання дуже відрізняються від звичайних, традиційних уроків. На уроках розвивального навчання панує особлива атмосфера взаєморозуміння, взаємоповаги до дитини; вчитель допомагає дитині висловити свої думки, сформулювати їх, будує діалог, допомагає знаходити та відкривати щось нове. Уроки повинні бути насичені думками, хвилюваннями та роздумами.

Завдання викладачів вищих навчальних закладів підготувати студентів до роботи за системою розвивального навчання. Для цього самі викладачі повинні бути достатньо компетентними у цьому питанні, а отже повинні пройти курси підвищення кваліфікації або курси розвивального навчання як спосіб самореалізації та самовдосконалення.

Також одним зі шляхів вирішення проблеми може бути залучення студентів до додаткового навчання на курсах з розвивального навчання, включення до навчального плану студентів педагогічних спеціальностей курсу з вивчення системи розвивального навчання. Це забезпечить висококваліфіковану підготовку вчителів, надасть можливість студентам обирати систему навчання, що найбільше розкриває та задовольняє їх потреби. Це допоможе розкрити власний творчий потенціал студента, а у майбутньому і творчий потенціал молодших школярів.

Отже, впровадження системи розвивального навчання у сучасні школи та створення навчального курсу з вивчення особливостей розвивального навчання для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів призведе до зміни системи освіти в цілому, до зміни самого суспільства, форми мислення та рівня розвитку кожної особистості. Це, врешті-решт задовольнить потреби сучасного соціуму. За допомогою розвивального навчання та впровадження діяльнісного підходу до навчання кожна людина розкриється як особистість, творча індивідуальність. Максимальне розкриття творчого потенціалу кожної особистості не залежно від віку призведе до появи креативних, нестандартних, цікавих та несподіваних рішень, думок, пропозицій. А для формування громадянського високоосвіченого та успішного суспільства це є головною метою.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Системно-деятельностный подход к разработке стандартов нового поколения / А.Г. Асмолов [Электронный ресурс] // Педагогика, 2009. – №4. – Режим доступа: [www / fgos.isiorao.ru: http://fgos.isiorao.ru/Approbation/public/statja%2011.php](http://fgos.isiorao.ru/Approbation/public/statja%2011.php).
2. Лукьянова З.В. Структурно-функциональная модель организации продуктивной социализирующей деятельности учащихся в условиях развивающего обучения / З.В. Лукьянова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://paedagogia.ru/yandsearch?text>.
3. Мартиросян Б.П. Проектирование образовательной системы современной школы / Б.П. Мартиросян, В.П. Лебедева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://refdb.ru/look/3173645-pall.html>.
4. Новікова Т. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей учнів / Т. Новікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// eacher.at.ua/publ/rozvivalne_navchannja_ta_formuvannja_kljuchovikh_kompetentnostej_uchniv/19-1-0-9552](http://eacher.at.ua/publ/rozvivalne_navchannja_ta_formuvannja_kljuchovikh_kompetentnostej_uchniv/19-1-0-9552).
5. Рубцов В.В. От развивающего обучения к развивающему образованию. Пособие для самообразования учителя / В.В. Рубцов, В.И. Панов, В.П. Лебедев / под ред. В. И. Панова – М.: Институт научной информации и мониторинга РАО, 2010. – 272 с.
6. Усанов В.Е. Образовательная среда современной школы, психолого-правовые и институциональные аспекты / В.Е. Усанов, А.М. Романов. // ЖНПИ. № 11. 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://paedagogia.ru/2010/49-11/93-usanovromanov>.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2015 р.

КРИВОЛАП Е.

Классический частный университет, г. Запорожье, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К РАБОТЕ ПО СИСТЕМЕ РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ

Статья посвящена проблеме подготовки будущих учителей начальной школы к работе по системе развивающего обучения и развития творческого потенциала младших школьников. В статье предпринята попытка раскрыть сущность понятия «развивающее обучение». Освещены педагогические, психологические взгляды на проблему; определены условия создания образовательной среды для развивающего обучения и всестороннего развития учащихся. Подчеркнута роль развивающего обучения, самообразования будущего учителя, творческого взаимодействия преподавателя и студента, использования современных методов и приемов организации учебного процесса.

Ключевые слова: *деятельностный подход, будущий учитель, младшие школьники, образовательная среда, личность, педагог, профессиональная подготовка, развивающее обучение, развитие, самообразование, творческий потенциал, формирование*

KRYVOLAP O.

Classic Private University, Zaporizhzhya, Ukraine

THE THEORETICAL BASIS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL TO WORK ON THE SYSTEM DEVELOPMENT TRAINING

The article is devoted to the training of future primary school teachers to work on the system development training and development of creative potential of young learners. The article attempts to reveal the essence of the concept of «developmental education». Lit pedagogical, psychological perspectives on the problem; the conditions for the creation of educational environment for developing education and comprehensive development of students. Highlighted the role of developmental education, self-education of the future teachers, creative interaction between teacher and students, the use of modern methods and techniques of organization of educational process.

It is emphasized that the implementation of the system of developmental education in modern schools and the establishment of a training course on the study of the characteristics of developmental education for students of pedagogical specialties of higher educational institutions will lead to changes in the educational system in General, to change the society, forms of thinking and level of development of each individual. This in the end will satisfy the needs of modern society. Through developing training and implementation of the activity approach to teaching every man will be revealed as a person, creative individuality. The maximum creative potential of every individual regardless of age will lead to creative, innovative, interesting and unexpected decisions, opinions, suggestions. As for civil highly educated and successful society is the main goal.

Keywords: *activity approach, future teacher, Junior high school students, learning environment, personality, teacher, training, developmental training, development, self-education, creativity, formation*